

BIHANG N° 4

till

Beredningsutskottets utlåtanden och memorial för år 1893.

Yttranden öfver förslaget om inskränkning i arbetstiden för arbetare i stadens tjenst.

- I. Gasverksstyrelsens yttrande i frågan (sidd. 1—3).
- II. Kyrkogårdsnämndens yttrande i samma ärende (sid. 4).
- III. Byggnadschefens till drätselnämndens andra afdelning afgifna tjenstememorial (sidd. 5—17).

I.

Till Stockholms stadsfullmäktige.

Sedan I anmodat styrelsen öfver Stockholms gasverk att afgifva yttrande angående en af herr S. A. Andrée väckt motion rörande inskränkning i arbetstiden för arbetare i stadens tjenst, får styrelsen anföra följande.

Motionärens åsigt, att i vårt land under nuvarande förhållanden en arbetstid af 10 timmar dagligen kan anses vara att betrakta såsom normal och således, där sådant utan olägenhet kan låta sig göra, ej bör öfverskridas, delas fullkomligt af styrelsen och har, såsom ock i motionen framhålles, ända sedan juni månad år 1890 praktiserats vid Stockholms gasverk. Denna arbetstid gäller i regel för alla arbetarne vid reparations-, mätare- och rörledningsafdelningarna samt för de arbetare, hvilka äro anställda vid gasverkets nybyggnader, för närvarande omkring 600 man. Då arbetstiden uppgår till 10 timmar och rasttiden till 1½ timme, äro således dessa arbetare bundna 11½ timmar om dagen.

Hvad beträffar de arbetare, som äro sysselsatta vid själfva gasberedningen, där arbetet måste pågå dygnet om, så äro de indelade i 2:ne lag, dag och nattskift, och måste alltså vara tillstädes $\frac{1}{2}$ timme längre, eller 12 timmar hvardera laget. Men härvid är att märka, att själfva arbetet under denna tid för dem är inskränkt till omkring 6 timmar, och den öfriga tiden disponera arbetarne för hvila och måltidsraster. Antalet af dessa arbetare växlar allt efter årstiden mellan 30 och 160 man. De flesta af dem hafva visserligen s. k. eldarearbete, som i motionen framhålles såsom ett bland de mest helsoförödande, som finnas. Erfarenheten från gasverket visar emellertid icke, att så är förhållandet. Sjukdoms- och dödsfall inträffa icke oftare inom denna kategori af arbetare än inom de öfriga, och fastän arbetet visserligen är strängt, medan det pågår, så blir det för arbetarne ej mera ansträngande i sin helhet under dagens lopp genom de ofvan nämnda ständigt återkommande hvilostunderna, då arbetarne kunna sköta om sig och hemta nya krafter. Att, såsom i motionen föreslås, inskränka arbetstiden för dessa arbetare på så sätt, att 3 arbetslag skulle tjenstgöra med hvardera 8 timmar i stället för 2 lag med hvardera 12 timmars arbetstid och således den egentliga arbetstiden inskränkas till cirka 4 timmar i stället för, såsom nu, 6 timmar och med bibehållande af samma aflöning, kan styrelsen för sin del icke på något sätt tillstyrka. Att arbetarne själfva icke finna denna tjenstgöring för hård utan gerna taga den, synes bäst af den ifver, med hvilken detta arbete sökes. De s. k. långvakterna, som inträffa hvar fjortonde dag, då för ombyte af dag- och nattvakter den förra vakten tjenstgör 24 timmar under det den senare är alldeles fri under samma tid, äro visserligen mycket ansträngande, och de hafva därför borttagits under de månader, där sådant låter sig göra, nämligen under tiden 1 februari—1 november, då gasberedningen under halfva dygnet inställes.

I motionen föreslås äfven, att ångpanneeldarne skulle, såsom utöfvande ett mera helsovådligt arbete, erhålla endast 8 timmars arbete. Utan att dela förslagsställarens mening om arbetets skadlighet, vill styrelsen dessutom påpeka, hvilka olägenheter skulle uppstå, ifall ångpanneeldarnes arbetstid skulle bestämmas till endast 8 timmar, under det att den allmänna arbetstiden utgjorde 10 timmar. Det finge då naturligtvis engageras en extra eldare för de återstående två timmarna.

Utom de ofvannämnda kategorierna finnas vid styrelsens verk lykttändarekåren och personalen vid elektricitetsverket. Att bestämma en viss arbetstid för dessa är icke möjligt. Den är fullkomligt beroende af årstiden. Alla härtill hörande åtnjuta månadspenning och få den ena månaden arbeta mera och den andra mindre.

Hvad slutligen angår motionärens hemställan, att arbetstiden skulle minskas å de dagar, som föregå helg- och söndagar, får styrelsen anföra, att såväl vid gas- som elektricitetsverken finnas vissa bestämda arbeten, som dagligen måste utföras, antingen det är helgdagsafton eller ej, och då personalens storlek är afpassad efter dessa arbeten, låter någon inskränkning sig icke göra i arbetstiden för vissa dagar, utan finge i så fall personalen då i stället ökas under sådana dagar, men detta är näppeligen utförbart. Äfven har allmänheten anspråk på att jämväl på de dagar, som föregå helg- och söndagar, och under den vanliga arbetstiden få möjligen uppstående fel afhjälpta, hvarför personalen därför ständigt måste finnas tillhands.

Styrelsen har med det anförda velat visa, att 10 timmars arbetsdag är, där sådant utan alltför stor olägenhet låtit sig göra, införd inom styrelsens förvaltningsområde, men att styrelsen däremot icke kan finna skäl att för natt- eller eldarearbeten införa 8 timmars arbetstid, och likaledes att inom detta område finnas så många särskilda förhållanden, att en generell bestämmelse angående arbetstiden icke kan finna tillämpning.

Styrelsen, som är förvissad att i stadens öfriga verk liknande förhållanden förefinnas, anser det därför vara olämpligt, att en viss arbetstid för stadens arbetare af stadsfullmäktige bestämmes, utan torde, såsom hittills varit fallet, det böra öfverlemnas till vederbörande myndigheter att uppgöra med hvar sin arbetspersonal om lämpligaste arbetstid, hvilket ock torde tillhöra hvarje nämnds eller styrelses förvaltningsområde.

Stockholm den 27 oktober 1892.

På gasverksstyrelsens vägnar:

B. ABR. LEIJONHUFVUD.

H. W. Hedenstierna.

II.

Till Stockholms stadsfullmäktiges beredningsutskott.

Det af Eder genom remiss den 6 sistlidna oktober från kyrkogårdsnämnden infordrade yttrande öfver ett inom stadsfullmäktige väckt förslag angående begränsning af arbetstiden för arbetare i stadens tjenst får nämnden härmed afgifva.

De kroppsarbetare, som af nämnden sysselsättas, äro förnämligast af två slag: dödgräfvare och trädgårdsarbetare. De förre, som hafva att hålla erforderliga grafvar å utsatta tider färdiga och efter grafvarnas begagnande åter igenfylla dem samt biträda vid minnesvårdars uppsättande och nedtagande, arbeta i de flesta fall på beting enligt därför uppgjord taxa och hafva således ej för sig fastställd någon viss daglig arbetstid, utan arbeta endast i mån af behof af grafvar. Trädgårdspersonalen åter, bestående mest af qvinnor, användes dels för vård och skötsel af grafvarna, dels vid växthusen och dels för underhållet och städningen af begravningsplatsens vägar och planteringar; och aflönas denna personal med visst belopp per timme med en arbetstid under april—september månader af 12 timmar. De flesta af dessa arbetare äro från landsbygden och hemförlofvas på hösten, då deras biträde icke vidare erfordras. De arbeten, med hvilka de sysselsättas, bedrifvas aldrig nattetid och äro ej af någon helsovådlig beskaffenhet; och då icke heller hos de arbetande själfva sports någon önskan om arbetstidens förkortande, synes anledning för närvarande saknas att i detta hänseende vidtaga någon förändring, helst tvifvelaktigt är, huruvida de timmar, som genom minskning af tiden för dagsarbetet blefve för arbetarne öfriga, komme att användas på något för dem nyttigare sätt.

Ifrågavarande arbeten äro i öfrigt af beskaffenhet, att de måste fullgöras i mån af behof; och hvad särskildt beträffar städningen af hela platsen, kan det hufvudsakliga arbetet därmed icke lämpligen företagas förr än vid arbetsveckans slut. Något afdrag på arbetstiden de dagar, som föregå sön- och helgdagar, kan nämnden således i afseende å sina arbetare icke medgifva.

Stockholm den 11 november 1892.

På kyrkogårdsnämndens vägnar:

T. A. BILLBERGH.

Gustaf Norström.

III.

Tjenstememorial.

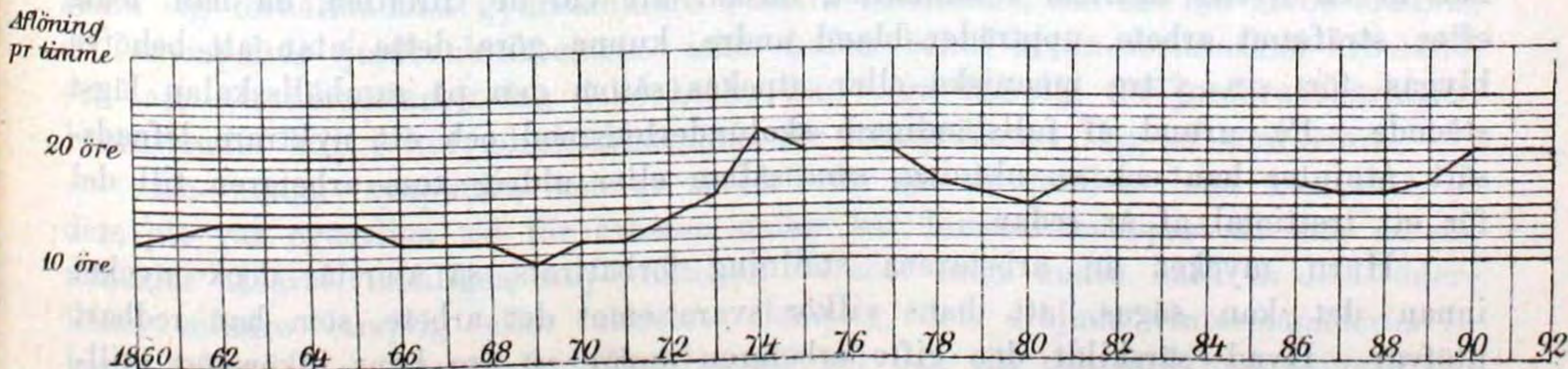
Sedan byggnadskontorets yttrande infordrats med anledning af herr S. A. Andréés motion om inskränkning i arbetstiden för arbetare i stadens tjänst, får kontoret vördsamt lemna nedanstående utlåtande:

Då största delen af de arbetare, som användas vid stadens allmänna arbeten, utgöres af jordarbetare, bergsprängare, murare, stenhuggare, timmermän, stensättare och dylika, hvilka samtliga hafva sitt arbete utomhus, så torde det vara lämpligast att i första hand yttra sig om denna klass af arbetare, hvilka såväl i afseende å arbetets beskaffenhet som arbetarens ställning i öfrigt väsentligt skilja sig från handtverkare, fabriksarbetare, verkstadsarbetare och andra, hvilkas arbete hufvudsakligen sker inomhus.

Innan kontoret öfvergår till besvarandet af frågan om arbetstiden, torde det vara skäl att förutskicka några allmänna reflektioner om kroppsarbetarnes nuvarande ställning.

Då man ser tillbaka en tidrymd af 30 till 40 år, under hvilken flere af de å byggnadskontoret anställda tjänstemän ledt arbeten och därunder stått arbetarne mycket nära, så måste man erkänna, att deras existensvilkor absolut förbättrats, och detta ej allenast i afseende å aflöningsförmåner utan ännu mera i fråga om det sätt, hvarpå de behandlas af såväl arbetsgifvare som allmänhet, eller med andra ord deras sociala ställning i dess helhet.

Nedanstående diagram, som grundar sig på utdrag ur byggnadskontorets räkenskaper, torde på tydligaste sätt angifva huru timpenningen för jordarbetarne här i Stockholm ändrats under åren 1860—1892.

Häraf synes, att under åren 1860—72 höll sig timpenningen mellan 12 och 14 öre, eller motsvarande en förtjenst af 1,44 till 1,68 kronor för 12 timmars dag. Efter sistnämnda år stegrades timpenningen hastigt, så att den 1874 uppgick till 22 öre, och föll därefter till 20 öre, som bibehölls intill 1877. Från 1878 till 1889 växlade betalningen mellan 15 och 17 öre (= 1,80—2,04 för 12 timmars dag) och har sedermera varit konstant 20 öre (= 2,40 för 12 timmars dag).

Dessa variationer hafva tydligen sin orsak i konjunkturerna. Under den förstnämnda perioden, 1860—72, drefvos stadens arbeten i jämförelsevis liten skala, hvarjämte den enskilda byggnadsverksamheten var obetydlig. En ökad byggnadsverksamhet i Stockholm jämte en mängd enskilda järnvägsbyggnaders samtida bedrivande framkallade brist på arbetare och i följd därpå en stegring af timpenningen. I följd af denna stegring och de tillfällen till arbetsförtjenst, hvilka en i stor skala drifven enskild byggnadsverksamhet erbjöd, tillströmmade en mängd arbetare till Stockholm, hvilket åter föranledde timpenningens nedgående. Att timpenningen ökats från och med 1888, ehuru samtidigt arbetena härstädes började aftaga i omfång, torde förklaras däraf, att livsmedelstullarna infördes nämnda år, af hvilken anledning samtliga arbetsgifvare ansågo sig böra höja arbetarnes inkomster. Oaktadt priset på livsförnödenheter är högre nu än förr, torde dock kunna sägas, att arbetarnes ekonomiska ställning varit i ett stadigt framåtgående under de senaste tjugo åren, dels på grund af högre betalningsvilkor, men kanske ännu mer med anledning däraf, att nykterhetsreformen gjort stora framsteg inom denna klass. Men under denna tid hafva ock behofven hos arbetaren stegrats. Så till exempel då arbetaren förr nöjde sig med att äfven sön- och helgdagar gå i grofva, ofta hemmagjorda, arbetskläder, har han nu behof af att ega en snygg och klädsam dräkt. Denna förändring i åsichter bör icke förvåna eller anses klandervärd. Den ordentlige arbetaren, som i våra dagar är fullt medveten om, att han är en nyttig medlem i samhället, önskar att vid de tillfällen, då han, ledig efter sträfsamt arbete, uppträder bland andra, kunna göra detta utan att behöfva blygas för sin yttre menniska eller utpekas såsom den på samhällsskalan lägst stående. På grund af fullständigare skolunderbyggnad och ett nyktrare lefnads-sätt åtnjuter han ock en aktning, som sällan eller aldrig kom arbetaren till del för ett trettiotal af år sedan.

Huru mycket än arbetarens ställning förbättrats, så återstår dock mycket innan det kan sägas, att hans vilkor svara emot det arbete, som han redbart utöfvar. Hvad särskildt den gifte arbetaren angår, så äro hans inkomster otill-

räckliga att hålla hemmet i sådant skick, att han där med trefnad kan tillbringa sina lediga stunder. För erhållande af någon hjälp till utgifterna nödgas familjen taga så kallade inneboare; hvilken otrefnad detta medför för hemmet, och hvilken skada det i sedligt hänseende åstadkommer för alla familjemedlemmarna, är lätt att inse. Utan alltför stora uppoffringar kan visserligen mannen blifva delaktig i en sjukkassa, men han kan svårligen skydda sig emot en längre tids arbetsbrist, och för ålderdomens dagar har han ingenting sparadt, utan är då i många fall fattighuset eller försörjningsinrättningen hans enda tillflyktsort.

Det är obestriddligen en stor ekonomisk vinst för ett land att ega en kunnig, lifskraftig och förnöjsam arbetarestam, och torde betydelsen häraf i politiskt och socialt hänseende vara ännu större. Samhället och den enskilde arbetsgifvaren böra därför göra allt för att förbättra arbetarnes lefnadsvilkor; ty i annat fall afgå de dugligaste till andra orter, där deras arbete bättre uppskattas, och de kvarvarande bilda en dålig stam, hvars afkomlingar sannolikt icke skulle komma att räknas till landets närande medlemmar.

Ehuru kontoret sålunda af förenämnda i korthet anförda skäl är fullt enigt med motionären i afseende på syftemålet, nämligen förbättrandet af arbetarnes lefnadsvilkor, så är kontoret icke ense med honom i det förslag, han nu framställt, eller *fastställandet af 10 timmars arbetsdag såsom maximum för kommunens arbetare.*

Den stora och svårlösta frågan om normalarbetsdagens betydelse i sin allmänlighet behöfver här icke vidröras; det är tillräckligt att endast framhålla några få synpunkter, som äro af särskild vikt för bedömandet af det speciella fall, hvarom nu är fråga, nämligen afkortad arbetstid för kommunens utarbetare.

Det är egentligen för fabriks-, handtverks- och grufarbetare, eller alla dem, hvilka vistas i osunda, instängda arbetslokaler, som en afkortad arbetstid ansetts behöflig, och detta förnämligast af sanitära skäl. För den i fria luften arbetande ställa sig förhållandena gynnsammare i detta hänseende, och det har äfven erkänts, att exempelvis jordbruksarbetarne icke hafva behof af en förminskad arbetstid, och att en normalarbetsdag icke heller kan vara lämplig för jordbruksnäringen. Förhållandet blir i hufvudsak detsamma för hvarje annat slag af utarbetare.

En annan synpunkt, som är speciell för ett så nordligt land som vårt, är den, att vår egentliga tid för arbeten under bar himmel knappast är mer än sex månader af året, nämligen maj—oktober. Under årets andra hälft är dels väderleken mindre lämplig eller alldeles olämplig, dels erbjuda vintermånaderna så korta arbetsdagar, att antalet arbetstimmar per dag till och med understiger hvad

de ifrigaste anhängarne af normalarbetsdagen hittills föreslagit, eller för december och januari endast uppgår till 6 à 7 timmar. Denna sistnämnda omständighet, tillsammans därmed att för regn eller oväder bortgå 30 till 50 arbetsdagar på året, manar ovilkorligen till att så mycket som möjligt taga vara på den korta tid af året, som är gynnsam för utarbeten, och har byggnadskontoret bland annat af detta skäl ansett sig böra vidhålla den gamla arbetstiden af 12 timmar såsom normal för den ljusare årstiden. Under sistnämnda tid af året hafva på vissa helgdagsaftnar, såsom vid pingst och midsommar, arbetena afslutats vid middagsrasten kl. 12 och på hvarje af de öfriga dagarna, som föregå sön- eller helgdag, afslutning skett kl. 6 e. m. Arbetaren har för nämnda dagar i regel icke erhållit betalning för annan tid än då han arbetat.

Huru arbetstiden är indelad under årets olika månader, inhemtas närmare af nedanstående tabell. Talen i de två sista kolumnerna grunda sig på det antagandet, att tre arbetsdagar per månad afgå för otjenlig väderlek, hvarjämte i den sista kolumnen afdrag gjorts för de timmar, som på dagarna före sön- och helgdagar afgå från den ordinarie arbetstiden, utgörande sammanlagdt 41 timmar för år.

M å n a d.	Arbetstiden		Måltidsraster.		Antal arbets-timmar per dag.	Summa för månaden (år 1891)	
	börjar f. m. kl.	slutar e. m. kl.	Antal.	Summa timmar.		arbets-dagar.	arbets-timmar.
Januari	8	4	1	1	7	22	154
Februari	7	5	1	1	9	21	189
Mars	6	6	3	2	10	20	200
April	6	7	3	2	11	23	249
Maj	6	8	3	2	12	21	241
Juni	6	8	3	2	12	22	254
Juli	6	8	3	2	12	24	280
Augusti	6	8	3	2	12	23	266
September	6	7	3	2	11	24	260
Oktober	6	6	3	2	10	22	220
November	7	4	1	1	8	23	184
December	8.30	3.30	1	1	6	22	129
Summa för ett år						267	2,626

At förestående tabell inhemtas:

att under *fyra månader* af året uppgår arbetstiden till *12 timmar per dag*;

att under årets öfriga *åtta månader* uppgår arbetstiden i medeltal endast till *9 timmar*;

att i medeltal för *hela året* blir för *hvarje arbetsduglig dag* arbetstiden endast *10 timmar*; och slutligen

att om årets *alla helgfria dagar* tagas i beräkning, eller de som stå den inomhus arbetande till buds (= 303 dagar), så blir utarbetarnes *användbara tid*, fördelad på hvar och en af dessa dagar, endast *8 $\frac{3}{4}$ timmar*.

Emedan arbetstiden under månaderna januari och december endast uppgår till 6 à 7 timmar, skulle arbetarens förtjenst under dessa månader blifva oskäligt låg och i allmänhet understiga hvad som kan anses vara existensminimum, om icke aflöningsvilkoren underkastades en däremot svarande ändring. Hittills har, för att afhjälpa denna olägenhet, den praxis blifvit följd, att för dagsverksarbetaren aldrig räknats mindre än nio timmars dag, hvarigenom han således för januari erhållit 2 och för december 3 timmars betalning utöfver den verkliga arbetstiden. Detta sätt att motverka de ogynnsamma förhållanden, som de korta vinterdagarna åstadkomma för utarbetaren, har ansetts bättre än att höja timpenningen vid den mörka årstidens inträde, emedan en därefter skeende minskning af timpenningen visat sig medföra missnöje bland arbetarne. Ehuru, teoretiskt taget, en arbetare bör kunna arbeta mera intensivt hvarje timme, då arbetstiden per dag minskas, och därför vid sådana fall borde vara berättigad att erhålla en förhöjd timpenning, så talar verkligheten mot en sådan uppfattning. Det enda, som kan drifva arbetaren till att spänna sin arbetskraft utöfver den vanliga, är ackordet eller löftet om en extra ersättning för att inom viss tid verkställa ett visst mått af arbete. Det har likväl observerats, att i regeln arbetsprodukten för ackordsarbetaren minskas i nästan samma grad, som dagarna afkortas. Det har därför vid ackordssättningar under den mörkaste årstiden stundom visat sig nödvändigt att betala högre pris, än hvad annars är brukligt.

Jämföres nu utarbetarens förhållanden, sådana de här skildrats, med öfriga arbetares, så torde inses, att den förre i allmänhet arbetar under gynnsammare förhållanden i helsovårdshänseende, samt att han ingalunda, med den arbetstid, som här angifvits och som betingas af våra naturförhållanden, bör blifva mera öfveransträngd än exempelvis den fabriksarbetare, som har 10 timmars arbetsdag året om.

Bland motiven för minskandet af arbetstiden brukar äfven framhållas, att

flere arbetare därigenom skulle kunna sysselsättas och arbetslösheten på detta sätt upphävas eller åtminstone minskas. Hvad stadens allmänna arbeten vidkomma, sysselsättas därvid i regel så många arbetare, som det med en god arbetsordning är förenligt, hvarför omnämnda motiv här icke eger någon tillämpning.

Ett annat skäl, som ofta anföres till förmån för arbetsdagens minskande, är att arbetaren bör få använda någon stund af dagen till bildande läsning, uppfriskande förströelser eller, om han eger familj, att egna sig åt hemmet. Denna tanke är ju mycket beaktansvärd, men för dess realiserande är det icke nog med att minska arbetstiden. All ledig tid alstrar behof, och vanligen af det slag, som kostar penningar att tillfredsställa. När kroppsarbetaren trots afkortad arbetstid kan förtjena mer, än han oundgängligen behöfver för sitt och de sinas lifsupphälle, då kan den tid, han får öfver från arbetet, blifva honom till vederqvickelse och nytta. Förhållandena vid stadens stenhuggeri kunna i detta fall anföras såsom exempel. Den arbetsstyrka, som härstädes användes, har under en följd af år uppgått till 300 man, men utgör för närvarande i följd af minskning af anslaget till gatulägningsarbetena endast omkring 200 man. Under flere år har samma stam här bibehållits, och har denna alltid visat en godartad karaktär. Skälen härtill äro af flerfaldig art. Stenhuggarnes inkomster uppgå i medeltal till 2,80 kr. per dag. Spirituosaförsäljning finnes icke i trakten; däremot har, på föreståndarens initiativ och genom hans bemedling, uppförts en salubod för lifsörnödenheter, i hvilken affär hvarje arbetare ingår som delegare. Arbetaren erhåller på detta sätt en god och närande föda till ett pris, som närmar sig det i partihandeln gällande. Bostäderna äro ändamålsenligare och sundare, än hvad som i de flesta fall stå arbetare inom staden till buds. Dessutom finnes vid Stenhamra en sjukkassa, i hvilken hvarje arbetare måste ingå som delegare, såvida han icke är delegare i någon annan sjukkassa. Bland stenhuggeriarbetarne har härstädes äfven inöfvats en musikkår, till stort nöje för såväl dess medlemmar som kamraterna. Föreståndaren har dessutom anskaffat en samling goda böcker, hvilka mot en ytterst ringa afgift utlånas. Under de långa vinterqvällarna anlitas detta lånbibliotek ganska flitigt, men under den ljusa årstiden föredrager stenarbetaren, som alltid har ackord och en viss frihet att arbeta när han behagar, att hålla på med sitt arbete så länge som möjligt och ofta nog mer än 12 timmar. Det är alldeles säkert, att våra stenhuggare icke äro med om en normalarbetsdag på 10 timmar.

För arbetarebefolkningen inom staden kunna icke förhållandena blifva så gynnsamma som för de ofvannämnde. Arbetsbefälet kan af flere skäl här icke

egna arbetaren samma omtanke eller inverka på hans förehafvanden under de lediga timmarna. Stadsarbetarne hafva icke att påräkna sysselsättning året om, arbetsstyrkan växlar betydligt under de olika årstiderna och ombyten ske oupphörligt, särskildt bland de icke yrkesskickliga. De nöjen, som erbjudas en arbetare i hufvudstaden, äro till största delen af det slag, som icke kan vara att rekommendera. En förmån af stort värde erbjudes emellertid Stockholms arbetare i våra aftonskolor; och då såväl dessa som arbetareinstitutets och arbetareföreningens föreläsningar äro tillgängliga just under de månader, då utarbetaren har sina eftermiddagar lediga, så saknas honom icke tillfälle att med de nuvarande arbetstiderna förkofra sig i intellektuellt hänseende. Efter hvad kontoret kunnat inhemta, har utarbetaren dock endast undantagsvis begagnat sig af några bildningsanstalter. För alla dem, som sakna en god bostad, eller rättare ett godt hem, är det därför fara värdt, att en ledig aftonstund hvarje dag af året skulle blifva, äfven för den ordentligaste arbetare, snarare till skada än gagn samt nästan med nödvändighet betinga en absolut förhöjning i dagspenningen. Enligt motionärens förslag skulle denna bibehållas oförändrad.

Efter ofvanstående yttrande, som afser utarbetarne i allmänhet, torde vara skäl att särskildt nämna något om de stadens arbetare, hvilkas arbete är af beskaffenhet, att de icke äro att hänföra till den klass, hvarom här ofvan talats.

Hit höra i främsta rummet de vid vattenledningen anställda faste arbetarne. De per månad anställda vattenledningsarbetarne för nyläggning, underhåll och skötsel af rörnätet i gatorna blifva ofta under svåra vintrar öfveransträngda af nattarbete, som måste verkställas oafsedt rådande väder och vind. Åtskilliga af dessa arbetare hafva däraf ådragit sig ohelsa och en för tidig död. En förändring till det bättre har dock inträdt genom den år 1888 anlagda vattenledningsstationen med bostäder för dem, som i första hand användas vid nattarbetena, i det att numera ett ombyte af arbetsfolk är möjligt att verkställa under natten. Äfven har man genom fri beklädnad (kavaj och stöflar) sökt skydda dem för förkylning.

De vid vattenledningsverket anställda maskinister och eldare hafva 12 timmars vakttjänst, 6 på dagen och 6 under natten, dock så, att alla hafva hvar tredje vecka fri från natttjänst. Vakterna äro indelade från kl. 8 på aftonen till 2 på natten (6 timmar), då ombyte sker, och från kl. 2 till 8 f. m. o. s. v. De som sålunda haft natttjänst på förnatten, äro sedan fria 6 timmar och inträda åter i arbete från kl. 8 förmiddagen till 2 e. m. Sistnämnda arbetare hafva relativt det lättaste arbetet vid vattenledningen. Eldningen vid vattenledningen

kan ej anses vara ett strängt arbete. Hvarje påeldning under natten tager 1 à 2 minuter, med 10 à 15 minuters mellantid. Pannrummet har vanlig rumstemperatur och är ej att jämföra med maskinrum i ångfartyg.

Man kan således tryggt påstå, att eldarne under natten ej arbeta sammanlagdt mer än 8 à 10 minuter i timmen. De eldare, som hafva natttjänst från kl. 2 till kl. 8 f. m., äro lediga en halftimme, från 6 till $\frac{1}{2}7$, då de flesta bruka gå till sina närbelägna hem. Under dagen sker påeldning ungefär hvar 7:de minut. De i maskinrummet vakthafvande äro under natten sysselsatta med smörjning af lager m. m. Maskinisterna hafva lika långa vakter som eldarne.

Det nya vattenverket vid Eriksdal har hittills med få undantag varit i gång endast under dagen, om sommaren från kl. 7 f. m. till kl. 9 e. m., och för närvarande stoppas maskinerna redan kl. 7 och stundom kl. 6 e. m.

För att de, som skola vara på vakt kl. 2 på natten, må komma i rätt tid, och för att de skola kunna sofva lugnt och utan oro för att komma för sent, hafva sedan några år tillbaka elektriska ringklockor blifvit uppsatta i hvarje bostad. Alla vid vattenledningen anställda faste eldare och maskinkarlar hafva fria bostäder, belägna i närheten af pumpverken.

Vid de äldsta pumpverken, som äro i gång natt och dag, erfordras 3 eldare och 6 maskinkarlar samt 3 maskinister, och skulle man utan någon betydlig kostnad kunna ändra vakterna så, att hvarje man endast hade 4 timmars tjänst på natten och lika många på dagen, eller tillsammans 8 timmar i dygnet. Förhållandet skulle likväl då blifva, att icke någon af arbetarne finge en hel natt fri. Såväl arbetare som maskinister anse det därför lämpligare att under två veckors tid hafva 6 timmars natttjänst och 6 timmars dagvakt och att under den tredje veckan vara alldeles fria från natttjänst.

Af det ofvan anförda framgår, att arbetena vid vattenledningen äro af så olika beskaffenhet, att det skulle vara högst olämpligt att bestämma lika lång arbetstid för alla i vattenledningens tjänst anställda arbetare.

Bland dem, hvilkas arbete i väsentlig grad är skiljaktigt från de vanliga utarbetarnes, äro de vid stadens planteringar anställda arbetarne. Dessa hafva ett i allmänhet lätt arbete af sådan beskaffenhet, att det i intet fall kan anses helsofarligt. Många trädgårdsarbeten, i synnerhet sådana, som skola utföras om våren, såsom planteringar, sådd af hvarjehanda slag m. fl. arbeten, äro helt och hållet beroende af väderleksförhållandena och böra därför utföras på lämpligaste tid och med största skyndsamhet för att ernå ett godt resultat. Det är nästan en nödvändighet att vid sådana arbetens utförande ej vara bunden till

någon bestämd arbetstid utan låta arbetet fortgå så många timmar om dagen, som anses behöfligt för att få detsamma utfördt i rätt tid. Visserligen skulle däremot den anmärkning kunna göras, att flere arbetare kunna intagas för att på kortare tid få arbetet utfördt, men därvid är att märka, att just på våren, då arbete i allmänhet är lättare att tillgå, det är svårare att på kortare tid få dugligt och vant arbetsfolk, som sedan måste afskedas. Vid stadens planteringar torde det därför vara förenadt med betänkliga olägenheter att nedsätta den nuvarande arbetstiden.

Ofvan har anförts, att af daglönaren icke är att påräkna ett intensivare arbete, om arbetstiden afkortas, samt att detsamma i regel äfven kan sägas om ackordsarbetaren. Att, på sätt motionären föreslagit, minska arbetstiden för dag från 12 till 10 timmar, men det oaktadt icke minska arbetarens aflöning, blir således detsamma som att öka timpenningen med 20 procent; och att minska tiden från 11 till 10 timmar har till följd en ökning af timpenningen med 10 procent. Arbetaren vinner således icke genom denna reform någon ökad inkomst, endast en ledig tid af tvifvelaktigt värde, men staden får däremot alldeles säkert sina arbeten fördyrade. Hvad detta kan betyda för stadskassan, är naturligtvis beroende på, huru många arbetare staden sysselsätter. Förlidet år, 1891, då arbetsstyrkan varit jämförelsevis ringa*), skulle förhållandena hafva ställt sig ungefärligen enligt följande tabell:

*) Utgifterna för stadens allmänna arbeten utgjorde:	1891	2,270,778,94	kr.
	1890	2,852,754,24	»
	1889	3,312,816,07	»
	1888	3,079,133,81	»
	1887	3,117,163,20	»

Tabell, utvisande vid stadens allmänna arbeten under år 1891 anställda arbetare, af dem utgjorda timverken för månad, utbetald aflöning samt den ökade utgift, som skulle uppstå för staden, om arbetstiden nedsattes till 10 timmar för dag utan minskning af den ersättning, som arbetarne skolat erhålla för den oafkortade arbetstiden.

M å n a d.	A n t a l a r b e t a r e				Af hvarje man för månad utgjorda timverken.	Summa aflöning för månad i runda tal.	Ökad utgift för staden, då arbetstiden nedsattes till 10 timmar utan minskning i den ersättning, som arbetaren skolat erhålla för den oafkortade arbetstiden.
	jordarbetare, handlangare och diverse, medelförtjenst omkring 20 ö. p. timme.	bergsprängare och stenhuggare, medelförtjenst omkring 25 ö. p. timme.	gråstensmurare, smeder, maskinister o. byggnads-snickare, medelförtjenst omkring 30 ö. p. timme.	tegelmurare och stensättare, medelförtjenst omkring 40 ö. p. timme.			
						Kronor.	Kronor.
Maj 12 timmar	761	406	179	22	241	76,205	15,240
Juni 12 »	689	368	226	106	254	86,359	17,272
Juli 12 »	690	365	226	107	280	95,158	19,032
Augusti 12 »	699	352	244	110	266	91,770	18,354
April 11 »	436	423	185	14	249	63,259	6,326
September 11 »	734	348	231	82	260	87,334	8,733
						Summa	84,957

Af det nu anförda torde framgå, att motionärens förslag till minskning af arbetstiden för våra utarbetare icke kan vara att förorda, och detta af följande i korthet sammanfattade skäl:

att arbetarnes ekonomiska ställning icke därigenom förbättras;

att arbetena för staden däremot blifva dyrare;

att den nuvarande arbetstiden för utarbetaren i Stockholm endast under sex månader af året öfverstiger 10 timmar, och att för den öfriga delen af året tiden nedgår ända till sex timmar, samt att, om hänsyn tages till ogynnsam väderlek, arbetstimmarna, fördelade på hvar och en af de arbetsdagar, året erbjuder den inomhus arbetande, för utarbetaren uppgår till *knappast nio timmar*;

att årets egentliga arbetstid är så kort, att vi ofta nog behöfva använda hvarje timme af dagen, som därtill är möjlig, för att kunna före den olämpliga årstidens inträde medhinna arbeten, som äro af brådskande art, eller för att icke onödigt länge behöfva hålla en vigtig trafikled afstängd m. m. dylikt;

att de timmar, arbetaren under den ljusa årstiden skulle få lediga, för flertalet blefve utan nytta men för mången möjligen till skada;

att till intellektuell förkofran eller förädlande nöjen godt tillfälle erbjudes utarbetaren på vintern, då större delen af eftermiddagen alltid står honom till buds.

Icke heller för vattenledningens arbetare anser sig byggnadskontoret på förut angifna skäl kunna förorda gemensamt bestämd arbetstid.

I afseende å motionen bör vidare märkas, att en minskning af arbetstiden vid stadens arbeten tvingar den enskilde arbetsgifvaren att göra på samma sätt, och det kan ifrågasättas, huruvida kommunalstyrelsen bör ställa sig i spetsen för en sådan reform.

Motionärens exempel på 10 timmars dag afse fabriksarbetare, men icke sådana arbetare, hvarmed byggnadskontoret hufvudsakligen har att skaffa, eller utarbetare.

Slutligen synes tidpunkten för förslaget i alla händelser olämpligt vald, emedan hufvudstaden under de senaste åren öfversvämmats af arbetssökande, hvadan ytterligare förmåner, om äfven skenbara, skulle komma att ännu mer hitlocka arbetare från landsorten och därigenom öka den hittills hvarje vinter rådande arbetsbristen.

Ofvanstående beräkningar och uttalanden grunda sig på ett strängt iakttagande af motionärens förslag till arbetstidens afkortning utan minskning af den ersättning, som arbetarne skolat erhålla för den oafkortade arbetstiden, så att, då arbetstiden under månaderna maj—augusti minskats från 12 till 10 timmar, ersättning utgått med samma belopp som för 12 timmar, och då tiden under april och september minskats från 11 till 10 timmar, ersättningen bestämts lika med den för 11 timmar, och för öfriga tiden af året, januari—mars och oktober—december, aflöningen bibehållits oförändrad. Detta skulle dock medföra stora olägenheter, i det att timpenningen för samma arbetare blefve olika för olika månader af året, och det torde kunna befaras att upprepade klagomål snart skulle föranleda en höjning af timpenningen för hela året till likhet med den under sommarmånaderna maj—augusti, eller med andra ord en höjning af timpenningen under hela året med 20 procent.

I nedanstående tabell har en approximativ beräkning blifvit gjord af den aflöning, som under år 1891 utgått till arbetare vid stadens allmänna arbeten.

Tabell, utvisande vid stadens allmänna arbeten under år 1891 anställda arbetare, af dem utgjorda timverken för månad och därför utbetald aflöning.

M å n a d.	A n t a l a r b e t a r e.				Af hvarje man för månad utgjorda timverken.	Summa aflöning för månad, i runda tal. Kronor.
	Jordarbetare, handtlangare och diverse, medelförtjänst omkring 20 öre per timme.	Bergsprängare och stenhuggare, medelförtjänst omkring 25 öre per timme	Gråstensmurare, smeder, maskinister och byggnadsnickare, medelförtjänst omkring 30 öre per timme.	Tegelmurare och stensättare, medelförtjänst omkring 40 öre per timme.		
Januari.....	456	361	210	16	154	38,631
Februari	538	362	185	18	189	49,291
Mars.....	395	445	184	20	200	50,690
April.....	436	423	185	14	249	63,259
Maj	761	406	179	22	241	76,205
Juni.....	689	368	226	106	254	86,359
Juli.....	690	365	226	107	280	95,158
Augusti	699	352	244	110	266	91,770
September	734	348	231	82	260	87,334
Oktober ...	543	353	206	64	220	62,535
November	560	397	209	65	184	55,191
December	552	449	209	25	129	38,100
					Summa	794,523

Obs. I denna tabell ingå ej under året intagna makadamslagare.

Häraf synes, att den ökade kostnad för stadens arbeten, som skolat uppstå, om timpenningen höjts med 20 procent, uppgår för ifrågavarande år till 158,905 kronor.

Med undantag däraf, att genom denna höjning af timpenningen arbetarnes ekonomiska ställning under en del af året något förbättras, gäller dock äfven i

detta fall alla de skäl, byggnadskontoret anfört emot en nedsättning af arbetstiden under månaderna april—september på de vilkor, som motionären föreslagit, och får därför byggnadskontoret äfven under denna form afstyrka den af herr Andrée väckta motionen om inskränkning i arbetstiden för arbetare i stadens tjenst.

Stockholm den 14 december 1892.

C. J. Knös.